

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

І. Спасибо-Фатсєва, член-кореспондент АПрН України

Трансформери власності в індивідуально-суспільному аспекті

Кожній епосі властиві свої типажі: «раб — кріпак — приватний власник — великий капіталіст (як центр зосередження капіталу) — об'єднання капіталів (корпорації)»¹. Звичайно звертають увагу на: (а) залежність, зв'язаність особи, що досягається за допомогою певних механізмів; (б) як наслідок, гноблення її волі, а також мінімізацію матеріального об'єкта або відстороненість від безпосереднього зв'язку з ним; (в) як наслідок, незацікавленість у результаті використання майна (чужого), низьку продуктивність. У цьому виявляються у першу чергу економічні чинники впливу на ставлення власника до майна, а потім уже юридичні. Тому слід також розглянути і такі аспекти, як: (а) інтереси і права особи на майно; (б) формування поняття (скоріше, розуміння) власності і (в) реалізація особою своїх правомочностей на майно. Така постановка питання дозволить простежити амплітуду коливань розуміння власності і супутніх явищ (волі, влади, інтересу тощо), тобто того, що становить особистісний аспект і дає змогу піднятися до рівня взаємостосунків особистості і суспільства, визначення рівня волі і встановлення того, від чого залежить коливання цієї амплітуди.

Так, при поступовому зростанні значення й обсягу власності, можливостей особи кульмінацією стає приватна власність при капіталізмі. На цю модель працюють усі правові механізми. Саме тоді сформоване раніше поняття права власності як абсолютного права набуло свого найбільш повнокровного значення і демонструвало це власним становленням саме як такого².

---

¹ Хоча, безумовно, завжди існували й інші форми, наприклад, вільні ремісники і дрібні землеробці в епоху рабства й кріпосного права.

² Дійсно, вироблені в Давньому Римі критерії «спрацювали» значно пізніше, бо неможливо повною мірою стверджувати, що в ті часи все, що стосувалося власності, було прийнятним до будь-якої особи.

Реалізація правомочностей власника діяти за власною волею на свій розсуд приводить до зростання його можливостей. Однак усьому є межа, яка об'єктивується не тільки врахуванням інтересів й інших власників, у середовищі яких існує і реалізує свої можливості кожен, і від яких залежить у тому числі й реалізація цих можливостей кожним, хоча всі безпосередньо і не зв'язані конкретними правовідносинами. Об'єктивність межі можливостей власника знаходиться й в іншій площині — збільшення матеріального й інтелектуального потенціалу супроводжується не простим нарощуванням маси, а іншими процесами — трансформацією. Тут немає нічого дивного, бо, як і скрізь, спрацьовує закономірність перетворення кількості на якість. Матеріальні об'єкти трансформуються в інтелектуальні; матеріалоємке виробництво — у ресурсозберігаюче; численність працюючих поступається автоматизованим системам; механізація — комп'ютеризації. Зростаюча необхідність залучення грошових ресурсів також забезпечується відповідними механізмами — не тільки й не стільки зібранням прибутку для реінвестування, а кредитуванням, залученням коштів спочатку окремих осіб (довірених, надійних партнерів), а після — і сторонніх, але при дотриманні безпечних умов збереження впливу за допомогою управління бізнесом. Відбувається поступове розмивання кордонів співвідношення зосередження ресурсів і безпосередньої влади над ними.

Ресурси формуються спільно, і частка кожного може бути досить незначною. Якщо навіть вкладення в корпоративні права здаються окремій особі за її мірками значними, то в загальній масі вони втрачають цю значущість. Звідси — зміна оцінки цих вкладень (для одного суб'єкта, будучи індивідуалізованими, вони оцінюються інакше, ніж у сукупності з вкладеннями інших). Крім того, об'єкт вкладень відсторонюється від індивідуалізованого власника відсутністю безпосереднього зв'язку зі своїм суб'єктом. Виникає опосередкований зв'язок — через корпоративні відносини. Кожний має право впливати на цей конгломерований об'єкт, разом із усіма беручи участь в управлінні ним.

Отже, спостерігається трансформація як самого об'єкта, так і впливу на об'єкт. Уже неприпустимо стверджувати, що власник *своєю волею і своєю владою* здійснює власне право. По-перше, власник був таким до передання свого майна в «загальний казан» — корпорацію. Згодом він навіть номінальним власником частини майна корпорації вважатися не може. По-друге, кожна з таких осіб стає суб'єктом корпоративних, а не речових відносин. По-третє, зв'язок таких осіб як з колишньою своєю власністю, так і з об'єднаною власністю всіх, іменованою власністю корпорації, є опосередкованим. Ці особи вже не володіють, користують-

ся і розпоряджаються майном, а беруть участь в управлінні ним. (При цьому можна навіть стверджувати: вони їм не управляють, а лише *беруть участь* у цьому, що поряд з іншими механізмами становить поняття корпоративного управління.) У зв'язку з цим звернення до так званої проблеми поділу власності і корпоративного управління приводить до того, що функції останнього не залежать від права власності на акції, які майже не впливають на управління компанією, якщо акціонери розсіяні. *Влада власника* переставє сприйматися як щось прямо пов'язане з об'єктом. Тобто, те, що ми звикли характеризувати як волю або владу власника, змінюється. По-четверте, віддаленість особи від об'єкта свого права, що належить їй до внесення майна в корпорацію, підсилюється введенням нового об'єкта — корпоративних прав або акцій. По-п'яте, якщо постійно враховувати, що архіважливе значення для власника має збільшення його майна, то класичні повноваження по володінню, користуванню і розпорядженню своїм майном «працюють» для цієї мети або в побутовій сфері, або тоді, коли ми маємо на увазі не стільки дрібного власника, скільки «ретроградного», тобто такого, кого влаштовують відносини безпосереднього зв'язку з річчю. Це нині можливо в дрібному фермерському господарстві, невеликому бізнесі та ін. Тоді власник безпосередньо здійснює діяльність відносно своїх об'єктів, в першу чергу підприємницьку. Поступово такі моделі замінюються іншими: вкладення в корпоративні права не вимагають особистої підприємницької діяльності, і влада/воля власника позбавляється і такого свого додатка, як підприємницька діяльність. Її вже здійснюватиме корпорація, якій передані ресурси, власне, для чого вони і збиралися.

Таким чином, спостерігається зовсім змінена картина: замість схеми «один об'єкт — один суб'єкт» виникає інша — «на один об'єкт — декілька (множинність) суб'єктів вкладень, але зі створенням єдності — корпорації». Кошти одного власника (корпорації) формуються з коштів багатьох. Останні в свою чергу роблять вкладення не в одну, а в багато корпорацій або інші форми нагромаджень і витрат об'єднаних ресурсів (банки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії). Капітал начебто має значення для кожної корпорації і разом з тим зазвичай перетікає в зв'язку з функціонуванням ринку капіталів. Самі корпорації також перебувають у постійній трансформації, як правило, шляхом злиття і приєднання. Хоча можливі й зворотні процеси, зумовлені конкурентним законодавством, зниженням ризиків при здійсненні розгалуженої діяльності та й у різних країнах.

Сукупність капіталу і сукупність суб'єктів його першоджерел (акціонерів) істотно відрізняються від тієї градації, що характерна просто

для приватної власності (один об'єкт — один суб'єкт). Тут формально також має місце один об'єкт — власність АТ і один суб'єкт — АТ, однак це досягнуто за допомогою юридичної фікції, що «закрила» економічні відносини за участю численних осіб.

Саме це і є прешопрчиною наполегливих пропозицій «господарників» зберегти колективну власність і абсолютну впевненість економістів у тому, що має місце об'єднана власність. Часто вона йменується асоційованою власністю, корпоративною, акціонерною тощо. Як її не називати — сутність стає зрозумілою: за ширмою єдності є вкладення багатьох, і за однією особою, якій ці засоби передані, знаходиться багато хто. Заперечувати це безглуздо¹.

Велика кількість дрібних інвесторів збирає в остаточному результаті значні кошти. Однак їхня маса є не аморфною, а підкоряється єдиним засадам. Звісно, постає питання: хто визначає ці засади? Якщо процес інвестування в корпоративні права є настільки дифузорним, то навряд чи була б можлива певна структурованість. Разом з тим корпорації являють собою визначену і досить жорстку структуру, що доводить їхню можливість як суб'єкта існувати, тобто у будь-якому разі бути стабільною.

Якщо уявити собі постійну зміну *капіталопотоків* — емісії, виплати дивідендів, вкладення в підприємницьку діяльність, інвестування, одержання прибутку і знову його розподіл, то цей процес є не визначальним, а обумовленим.

Наступним ядром будуть *суб'єкти* — акціонери, склад яких також однозначно назвати постійним не можна, оскільки багато акціонерів роблять вкладення в акції для одержання доходу від курсової різниці їх вартості. Тому їхнє придбання і продаж не сприяють стійкості зв'язку з АТ. Інша справа — «власники бізнесу», кровно зацікавлені в збереженні впливу на капітал у корпоративних правовідносинах. Це досягається закріпленням і утриманням за собою такого пакета акцій, який би гарантував їм вплив за допомогою

¹ Про те, що поняття колективної власності є економічним, спору немає. Звідси й розуміння колективного привласнення матеріальних благ групою осіб. Це, на думку П. В. Степанова, лежить в основі корпоративних відносин (див.: *Степанов П. В. Корпоративные отношения в гражданском праве // Законодательство. — 2002. — № 6. — Июнь*). Як зазначалося в літературі, загальні збори акціонерів є зборами економічних власників товариства (див.: *Зайберт У. Законодательство ФРГ об обществах, основанных на объединении капиталов (акционерное общество и общество с ограниченной ответственностью) // Основы немецкого торгового и хозяйственного права. — М., 1995. — С. 45*). У правовій же площині ці відносини являють собою право власності юридичних осіб, право спільної власності, інші речові права юридичних осіб (див.: *Суханов Е. А. Лекции о праве собственности. — М., 1991. — С. 86*). Останні (право господарського відання та оперативного управління) цивільному праву України невідомі, вони передбачені ГК України).

аккумуляції голосів і обрання відповідних осіб до органів АТ. У пострадянській Україні це прагнення одержало настільки одноманітні форми і таке стійке небажання їх змінювати, що наштовхнулося на твердий опір процесам реформування корпоративного руху, дієвості фондових ринків, внесенню змін у законодавство. Так, дію норм ЦК, котрі не містять поділу АТ на закриті й відкриті, заблоковано нормами ГК і Закону України «Про господарські товариства» 1991 р., в яких такий поділ закріплено. Під усякими приводами багато років не приймається Закон «Про акціонерні товариства».

Нарешті, третім ядром слід назвати *менеджерів*, або професійних управлінців. Будучи найманими працівниками, вони, здавалося б, не настільки зацікавлені в результатах роботи АТ (у всякому разі це вважалося наріжним каменем, що відмежовує власницький інтерес як рушійну силу від позиції найманого робітника)¹. Звичайно, вони можуть звільнитися або їх можуть звільнити, однак і акціонери можуть продати свої акції. І якщо порушити питання в порівняльному аспекті: хто більше зацікавлений в ефективності діяльності АТ, на кому ґрунтується його результативність, то навряд чи ми одержимо на нього однозначну відповідь. Вона залежить від рівня корпоративного управління та численних чинників, що впливають на дії як менеджерів, так і акціонерів.

Отже, і капітал перетікає, і склад акціонерів змінюється, і менеджерський склад не може бути незмінним, а корпорація зберігається і прогресує. Що ж у її основі? Саме це і демонструє те, що старі форми сприйняття власності, зв'язків і правовідносин нині виявляються непридатними. У тому ж і парадокс, що відстороненість осіб від капіталу, звуження повноважень по доступу до управління ним, навіть через опосередковані механізми участі в загальних зборах акціонерів, приводить до кращих і ефективніших результатів². Відсутність видимої стійкої бази

¹ Саме таке розуміння покладено в основу приватизаційних процесів. Дійсність же демонструє інше. Акціонування як процес, у результаті якого кожен член трудового колективу соціалістичного підприємства став акціонером, не тільки нічого не змінило, а й посилює утриманські орієнтації при розподілі доходів. І це безпосередньо пов'язано, як слушно замітила І. Шиткіна, з інерційними моментами стереотипів суспільної та індивідуальної свідомості, високий ступінь яких не подолати швидкими реформами. Безликий підхід, притаманний попередній системі організації праці, не вписується в той, який мав сформуватися в ринковій сфері діяльності АТ (див.: *Шиткіна І. С. Правовое обеспечение деятельности акционерного общества.* – М., 1997. – С. 32).

² Хоча недосконалість корпоративних механізмів, які у нас остаточно не склалися, приводить до того, що за відсутності впливу акціонерів на менеджерів, як зазначає Дж. Стіглиць, при недосконалості ринку менеджерів ніщо не гарантує, що компанією управлятимуть ті, хто забезпечить найвищі доходи (див.: *Стіглиць Дж. Куда введут реформы: К десятилетию начала переходных процессов // Вопросы экономики.* – 1999. – № 7. – С. 15).

(капіталу, людського субстрату) не тягне за собою не тільки ніякого обвалу, а навпаки — приведе до більшої стабільності і розвитку.

Все це і є абсолютною трансформацією відносин власності. І те, що ми, як і раніше, постійно зациклюємося на допотопних характеристиках права власності як повноважень володіння, користування і розпорядження, з'ясовуємо їхню правову природу й аргументуємо, наскільки абсолютне це право і де його межі, які форми власності і є чи в нас колективна форма — нічого не додає корисного ні науці, ні практиці. Настав час відійти від відумерлих стереотипів і прийти до розуміння необхідності оперувати такими правовими категоріями, в яких є необхідність.

Очевидно, було б неправильно ставити на порядок денний лише одне питання — про власність. Вона, звичайно, є важливою соціальною категорією, але не визначальною і навіть не обслуговуючою, а може бути, скоріше, показовою для інших відносин. Тому зовсім вірним видається знову і знову ставити (і не забувати них ставити) питання про співвідношення особистості і соціуму, особистості і колективу. Це має не тільки моральне значення (а як на мене, то це і є головним), але і у свою чергу соціальне і політичне, а також правове.

Наступний аспект трансформації відносин я вбачаю в протиставленні особистості і суспільства, як це традиційно склалося, у тому числі в юридичній науці. Вважається чи ледве не загальноприйнятним, що відбувається постійна боротьба за збереження особистістю своєї самостійності. Для того щоб підтримати або спростувати цю непросту тезу, треба було б докласти багато зусиль, скоріше за все даремних, бо це завдання свідомо нездійсненне. Однак спробуємо намітити декілька напрямків, що дозволяють дещо інакше подивитися на цю проблему.

Перше — це те, що відчуття самостійності особистості безпосередньо пов'язане не тільки з розумінням «самості», тобто значущості і достатності самого себе, а й зі з'ясуванням того, що таке «я сам». Неможливість відповісти на це, здавалося б, досить просте питання не може привести і до відповіді на інше: «що для мене являють собою самодостатність і власна значущість?». Відсутність розуміння цих першооснов не повинне було б дозволити рухатися далі в міркуваннях про їхні похідні. Але відбувається саме зворотне. Не задумуючись над основоположними постулатами, завжди починають із їхніх похідних — волі, влади, інтересу. Тому немає нічого дивного в розмаїтості їхнього розуміння, оскільки вони, як повітряні кульки, піддані подуву вітру залежно від того чи іншого критерію, який береться для їхнього пояснення. Справді, не так простий логічний ряд:

- Воля, влада, інтерес кого?

- Власника.
- А власник хто?
- Я.
- А «я» — це хто?
- ...

Друге. Ми тут розглядаємо волю як щось, що має переважне значення для *власника*, оскільки саме цьому ракурсу присвячено цю статтю. Однак воля особистості є і життєрозумінням. Діяти за своєю волею, спрямовувати її згідно зі своїми уявленнями і для свого блага, у своїх інтересах — це одне. Можливо, це і є той ідеал приватновласницького життєрозуміння, на якому засновано юридичну конструкцію, якою ми дотепер користуємося.

У міру розвитку зв'язків і залежностей стримується воля. Вона підкоряється й іншим інтересам — у першу чергу свого близького оточення. Це, як правило, усвідомлюється і відбувається автоматично. Разом з тим право виробило і відповідні вимоги, наприклад, відносно врахування власником інтересів його малолітніх, неповнолітніх і непрацездатних дітей при вчиненні правочинів (ч.6 ст.203 ЦК), партнерів по бізнесу, сусідів, які також є власниками зі своїми правами й інтересами.

Однак що ж трапляється з ускладненням зв'язків? Логічно було б припустити, що воля все більш ущемляється, але тоді слід було хоча б наблизитися до розуміння меж цього процесу. В протилежному разі власність дійсно перетворюється на етикетку¹ і з неї вихолощується вся сутність, що закладалася в це поняття століттями. Як же тоді бути з життєрозумінням власника? Так невдовзі й до катастрофи всіх і всяких устоїв. Може, тому й право, будучи досить консервативним, виконує роль штучного апарата подиху для власника, який вже стиснутий настільки, що його воля не може виражатися вільно, як коли б він знаходився нехай не в ефірі, але хоча б на початку процесу індустріалізації, а йому право продовжує повторювати, що він своєю владою і за своєю волею може як завгодно володіти, користуватися і розпоряджатися своєю річчю. Він ще в стані все сприймати і бачить, що це зовсім не так, і здавалося б, невинна фраза з ст. 319 ЦК про те, що власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону, додержуватися моральних засад суспільства тощо в дійсності перетворюється на тиски, котрі поступово стискають власника. А ми йому: «Ну що ти насправді? У тебе же таке абсолютне (ну, практично абсолютне) панування над річчю, що усуває всіх інших!»

¹ Див.: Кулагин М. И. Государственно-монополистический капитализм и юридическое лицо // Избранные труды. – М., 1997. – С. 95.

Цю трагікомедію можна було б продовжувати, але і так ясна її суть. Наскільки ж вірний такий критичний ступінь обмеження власника, що руйнує саму цю правову конструкцію і життєрозуміння власника? Видається, що про ніякий трагізм тут не згадується, тому що як не парадоксально, але з ускладненням зв'язків, у які неминуче занурюється власник, звільняється його воля. І це зумовлено трансформацією об'єктів його прав і правовідносин, в які він вступає. Хочеш — вкладай свої кошти в які-небудь загальні програми (корпорації, пенсійні фонди тощо), не хочеш — не роби цього. Не хочеш мати ніякого відношення до об'єкта свого права — не май, тобто не відвідувай загальні збори акціонерів, не цікався станом справ АТ, а очікуй виплати дивідендів або підходящого курсу на біржі, щоб продати свої акції. Тобто, хочеш звільнитися від цього (прямо скажемо, не обтяжного) зв'язку — немає проблем. Якщо ж, навпаки, хочеш цей зв'язок підтримувати і зацікавлений у ньому — дотримуйся установлених правил і дій.

Тому воля власника, безумовно, також перетерпіла трансформації, іншого і бути не могло, оскільки з видозміною одного явища змінюються і всі інші.

Третє. Як говорив Л. М. Толстой, відбувається «ослабление чувств по мере расширения предмета». При видозміні предмета, тобто того, що є твоя власність, вона з реальності в абстрактних правовідносинах сама стає абстракцією. Це не може не позначитися на почуттях (а ми, правники, говоримо — на ставленні до цього суб'єкта). Якщо традиційно власник ставився до речі як до своєї, то до чого ж він ставитиметься, якщо вона видозмінилася, залишивши лише видимість себе, втім, з певних причин прийнятну для власника? Якщо замість реального майна (коштів) особа здобуває корпоративні права, за допомогою здійснення яких вона може одержати прирощення (а може і не одержати), то її майна вже і немає зовсім. Вона не може до усупільненого майна ставиться як до свого, тим більше, що свого й немає — є «усіх» і одночасно тільки одного — АТ.

Повертаючись до питання про збереження особистістю своєї самостійності у наших умовах існування відносин власності, гадаємо, що відповідь на нього тісно пов'язана з тим, чи втрачає особистість свою самостійність стосовно союзів, адже в цьому прагненні її відновити вбачалась перша ступінь до майбутньої епохи, коли знову наступлять «царство особистості» і панування її права, як свого часу говорив Ю. Гедеман¹. Цю думку цікаво нині простежити, так само як і за її критиками, що дорікали, і не безпідставно, її автора в ідеалізмі, вихованому на праві особистості, що створює ілюзію, а дійсність приймає за міраж².

¹ Див.: Гедеман Ю. В. Основные черты хозяйственного права. Трансформация понятия собственности. / Пер. с нем. С. Н. Ландкофа. – Х., 1924. – С. 27.

² Див.: Ал. Малицкий. Вступление к кн.: Гедеман Ю. В. Основные черты хозяйственного права. Трансформация понятия собственности. – С. 8.

Здавалося б, усе так, усе вірно: і те, що спостерігаються (а тим більше зараз) умови, сильно змінені порівняно зі становленням приватновласницьких засад із їхнім оформленням у правові конструкції; і те, що в житті виникають нові форми права, хоча і під старими личинами; і те, що причина цьому — так звана «господарська напруга», коли власність відривається від свого суб'єкта і опиняється в залежності від «всього народного хозяйства, а не от воли собственника, не от желаний личности»¹.

Що ж тут ущербне в міркуваннях? Начебто б нічого, крім очікування того, що право особистості знову з'явиться в повній силі, у повному блиску, за що Ю. Гедемана і дорікали в ідеалізмі. Дійсно, щось тут не так. У всякому разі створюється таке відчуття.

Однак ще більше відторгнення викликає примітивна позиція його критиків, які, звинувачуючи його в ідеалізмі, повчально зауважували, що «как нет сил заставит реку катить свои воды вверх против естественного ее течения, так нет средств повернуть вспять колесо истории и заставит капитал рассыпаться на отдельные кусочки»². Тобто, мовляв, особистісна воля права власника перебільшується до того, що розуміння її можливості пов'язується тільки з позицією «кожному своє». Якщо ж це неможливо нині, а це дійсно так, то і неможливо говорити про волю власника, зв'язаного і розчиненого в союзах.

Звичайно, ми повинні розуміти, що спрощення до такого ступеня є неприпустимим. Звичайно, капітал не розсипатиметься на окремі шматочки, бо інакше це приведе до краху. Однак з цього зовсім не виходить, що й у стані перебування в «союзах» (корпоративних) зв'язках власник не може бути вільний, і його право не виявляється в повній силі. Ніякі союзи з їхніми правами, ніякі тенденції до збільшення капіталів і ускладнення зв'язків не можуть (вірніше, не повинні) вплинути на особистість.

Удавані зв'язки не впливають на неї, а навпаки (і в цьому теж парадокс) — звільняють особистість. Вкладення в декілька корпорацій не зв'язує особу необхідністю брати участь в управлінні, не тяжіє над нею. Більш того, менеджери мало зацікавлені у втручанні акціонерів у повсякденні справи. Людина, знаходячись у гушавині, може бути більш самотньою, ніж людина, яка знаходиться на хуторі й сама обробляє свою земельну ділянку. Тому правий був Ю. Гедеман, коли передбачав, що право особистості знову з'явиться в повній силі, у повному блиску. Втім, лише зі застереженням: чи повну силу дають людині ці права, це її становище в суспільстві? Може, навпаки, вона здобуває максимальну пасивність — не турбуючись за свій

¹ Не будемо тут сперечатися щодо терміна «народне господарство», візьмемо його як сукупність зв'язків, що притаманна узагальненню в ринковому середовищі.

² *Ал. Малицкий*. Вказ. праця. — С. 8.

капітал — інші за нього потурбуються, не ведучи підприємницьку діяльність, тому що це передано професіоналам. Не будучи зв'язаною ніякими зобов'язаннями й одержуючи дохід від своїх пасивних дій, вона, можливо, більш деградує, ніж здобуває нову силу. Тоді ще один парадокс — звільнення приводить не до максимуму, а до мінімуму.

Ще один аспект — особа знаходиться в мережі зв'язків, але вона може і повинна продовжувати залишатися особистістю, індивідуальністю і не бути поглиненою цим павутинням. Цього потребує як вона сама, щоб уникнути деградації, так і суспільство. Парадокс тут от у чому — прагнучи до пригнічування особистості й індивідуальності, суспільство має потребу в них, оскільки на них тримаються всі його підвалини. Без яскравих якостей лідера немає керівника (як політичного, так і менеджера), без ініціатив і бажання провести свою ідею, творчого пошуку немає прогресу, і всі процеси неминуче ведуть до загасання.

Отже, власність виросла зі своїх коротких штанців і вимагає нового одягу. Внаслідок своєї заформалізованості ми знову пропонуватимемо якись штампи (на кшалт фрака чи сарі), на що піде час, фінансування наукових праць, одержання наукових ступенів і вчених звань. Знов і знов все переглядатиметься — і так без кінця. А може, слід просто розуміти цей феномен таким, який він є, і постійно його пристосовувати до тих відносин, що виникають у суспільстві в той чи інший проміжок часу?

Надійшла до редколегії 10.12.05

О. Крупчан, член-кореспондент АПрН
України

Основні напрями вдосконалення приватного права України у світлі адаптації до стандартів Європейського Союзу

У сукупності актуальних завдань на шляху реалізації проголошеного стратегічного курсу України на євроінтеграцію одним із ключових є забезпечення транспарентності правової системи нашої держави з *acquis communautaire* Європейського Союзу.

Правова система ЄС об'єктивно сформувалась як поліструктурна система, органічно пов'язана з принципами та механізмами міжнародного публічного права та правових систем країн-членів, але одночасно є дистанційованою від них, що зумовлює її визнання *sui generis*.